

Westeloosheid

door Giles Scott-Smith

Tijdens de veiligheidsconferentie in München (Munich Security Conference) in februari 2020 was het gevoel van ‘Westeloosheid’ (*Westlessness*) – een term bedacht door de organisatoren van de conferentie – het centrale discussiethema. Dit debat had twee dimensies. Ten eerste de vraag in hoeverre het Westen de controle over de mondiale politieke agenda heeft verloren. Ambassadeur en voorzitter van de conferentie Wolfgang Ischinger vroeg zich af wat het betekent voor de wereld indien het Westen de regie uit handen geeft aan andere landen. Standaard aannames over het Westen ten aanzien van militaire superioriteit, politiek leiderschap en het stellen van een morele richtlijn lij-

ken niet langer gerechtvaardigd in een multipolaire wereld. Ten tweede de vraag in hoeverre heeft het Westen de controle over zichzelf verloren. Cultureel pessimisme is aan de orde van de dag. Het trans-Atlantisch verbond is verzeild geraakt in een periode van onenigheid tussen de VS en de EU. De kritiek van de Amerikaanse president Donald Trump op zowel de EU zelf als de bijdragen van de Europese lidstaten aan de NAVO is een duidelijk signaal van de afwezigheid van Amerikaans multilateraal leiderschap. De Amerikaanse krijgsmacht mag dan nog wel de voornaamste verdediging van het Europees grondgebied tegen een expansief Rusland vormen, maar er is

---

een merkbaar zwakker saamhorigheidsgevoel in het trans-Atlantisch verbond dan er twintig of zelfs tien jaar geleden was.

De COVID-19-crisis heeft de verdeeldheid in het hart van ‘het Westen’ goed zichtbaar gemaakt, waarbij president Trump de kritiek op zijn handelen afwendt door andere landen de schuld te geven, bovenal China, maar ook de EU. Hierdoor is de VS niet langer de ‘wereldcoördinator van crisisbestrijding’, zoals het land nog wel was tijdens de financiële crisis van 2008 en de ebola-uitbraak van 2014 (Erlanger 2020). Betrouwbare berichten dat de regering-Trump, en misschien zelfs president Trump zelf, poogt een bod van één biljoen dollar te doen voor de monopolierechten op een mogelijk vaccin van een Duitse firma benadrukken nog maar eens in hoeverre ‘*America First*’ domineert binnen alle beleidsvelden. Dit in tegenstelling tot de lovende woorden van de Serven, Italianen en Belgen voor de inspanningen van de Chinese overheid om hen op grote schaal te voorzien in medische expertise, mondkapjes en beademingsapparatuur. En terwijl de Chinezen de kunst van *soft power* naar Amerikaanse stijl in de vingers krijgen met deze vorm van humanitaire steun, fragmenteert de EU, die al gekweld werd door de problemen van de Brexit, alleen maar meer naar mate nationalistische tendensen de gemeenschappelijke agenda verder ondermijnen. De onrust over de ‘*coronabonds*’ en de ruzie eind maart tussen Italië enerzijds, en Nederland en Duitsland anderzijds heeft de indruk versterkt dat het grondbeginsel van gemeenschappelijke solidariteit nauwelijks te vin-

den is in de EU van vandaag. De verklaring door Dmitri Kiselyov, de schurende propagandist van de Russische president Vladimir Poetin, dat de EU ‘dood’ is, gaf slechts woorden aan wat velen al langer dachten.

Kortom, deze grote crisis versterkt de centrifugale krachten die al langer ‘het Westen’ uiteen drijven – populisme, uiteenlopende veiligheidsbelangen, mercantilisme – en lijkt de sombere vooruitzichten van de conferentie van München alleen maar verder te bevestigen. Deze ontwikkeling is reeds langer gaande – na de invasie van Irak verklaarde Timothy Garton-Ash al het volgende: “Met het verdwijnen van het communistische Oosten aan het einde van de Koude Oorlog, stortte het Westen langzaam in een crisis” (Garton-Ash 2004, 8). Maar de reden voor deze crisis is nog scherper geworden en veranderd van een tegenstelling in veiligheidsprioriteiten naar een fundamentele identiteitscrisis. Terwijl het Westen vroeger bijeengehouden werd door een burgerlijk liberalisme dat de bevordering van de democratie en de integratie van andere landen in de wereldhandel aanspoorde, wordt het nu van binnenuit bedreigd door ‘nativistische’ tendensen die protectionistische, autoritaire en xenofobische doelen nastreven. Het Westerse ideaal van een open, expansieve agenda gebaseerd op liberale democratie, mensenrechten en de markteconomie wordt intern steeds meer uitgedaagd door een gesloten, exclusieve contra-narratieve identiteit gebaseerd op etnische, culturele en religieuze identiteit en op een herbevestiging van nationale soevereiniteit. Niet langer vormt het Westen de

---

rest van de wereld, in plaats daarvan heeft de wereld het Westen in de verdediging gedwongen, zijn grondbeginselen ondermijnd en zijn culturele identiteit verwaterd. We kunnen niet langer spreken van een ‘Fort Europa’, maar van een verzameling miniforten die met hun eigen middelen werken en niet in staat zijn om een gezamenlijke strategie te formuleren tegen de bedreigingen van elders.

Globalisering en universele idealen

In bepaalde opzichten is de ‘nationaal-populistische’ kritiek gebaseerd op legitieme bezwaren. De globalisering van de markt heeft een kleine minderheid van winnaars en een overgrote meerderheid van miljoenen verliezers gecreëerd, waarmee het beeld van een rechtvaardig systeem gebaseerd op merites aan diggelen werd geslagen. Dit heeft een anti-elitisme aangewakkerd tegen degenen die, aan zowel de gematigd linker- als de gematigd rechterzijde, de norm van het vrijemarktsysteem bleven steunen, ondanks dat daar overduidelijk maar een paar mensen van profiteerden. Daarnaast heeft het populisme ook profijt gehad van het uithollen van het politieke discours door simplificerende technologieën als de sociale media. Julie Dempsey benadrukt hoe Westerse democratieën verzwakt worden door de reikwijdte van deze technologieën. Mark Zuckerberg stelde in München dat Facebook “meer dan een miljoen nepaccounts per dag verwijderd”. Desalniettemin is de dreiging die uitgaat van informatiemanipulatie al meer dan genoeg bewezen door de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 en het Brexit-referendum. Verdere

controlemaatregelen om dit probleem aan te pakken zullen alleen maar meer bezorgdheid creëren over de ondermijning van persoonlijke vrijheden (Dempsey 2020). En op dat terrein kunnen de populisten in de politiek nog meer voet aan de grond krijgen.

‘Het Westen’ is natuurlijk evengoed een idee als dat het een geografisch bepaald gebied is. Zoals Israël en Australië mee kunnen doen met het Eurovisiesongfestival, kunnen Japan en Zuid-Korea onderdeel vormen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Deze ontkoppeling van de relatie tussen geografie en waarden is belangrijk om weerwoord te bieden aan de kritiek dat ‘het Westen’ slechts een verlengstuk is van het imperialistische denken in het post-imperiale tijdperk. Het bevorderen van mensenrechten, liberale vrijheden en een op regels gebaseerde wereldorde zou door verschillende actoren uitgevoerd kunnen worden, stelde de Duitse ambassadeur bij de VN Christoph Heusgen. En nieuwe actoren zijn zeker nodig om de agenda op het goede spoor te houden. Sinds Irak (2003) en Libië (2011) is er een ernstige geloofwaardigheidskloof ten aanzien van Westerse interventies in het belang van universele idealen ontstaan. In tegenovergestelde richting werd dit ook verergerd door de beslissing van de regering-Obama om juist niet militair op te treden tegen het gebruik van chemische wapens in Syrië in 2012-2013. Er is nu een ‘schuldig bij interventie, en schuldig bij non-interventie’ patstelling ontstaan, waarbij alle claims op het morele gelijk verdwenen zijn. Terwijl nog steeds veel samen-

levingen sterk onvrij zijn en verschrikkelijk grote ongelijkheid daar voortduurt. Het opgeven van humanitaire interventie kan niet het aan het lot overlaten van de mensheid betekenen. Ook mogen we er niet van uitgaan dat de markt uiteindelijk op een of andere manier het antwoord hierop zal brengen.

De naoorlogse wereldorde onder druk

Het volgende decennium wordt nu al aangeduid als een tijd van ‘politiek der grootmachten’, met politieke invloedssferen, mercantilistisch protectionisme, en een afwijzing van keuzes voor het algemeen belang (Bew 2018; Walt 2018; Hamilton 2019). We mogen dan misschien geen oorlog tussen grootmachten zien, maar de consequenties van korte termijn machtsgrepen kunnen op de lange termijn even verwoestend zijn. De mechanismen van *global governance* – de instituties die een op regels gebaseerde economische

en politieke orde kunnen handhaven – staan onder druk. Tien jaar geleden was de Verenigde Naties het toneel van een levendig debat over de uitvoering van de *Responsibility to Protect* (R2P). Resolutie 1973 van de VN-Veiligheidsraad over “extra maatregelen ten aanzien van de situatie in Libië” betekende een keerpunt in de internationale politiek, omdat het de eerste resolutie was die, in de context van R2P, militaire actie rechtvaardigde. Die beslissing voelt nu als een eeuwigheid geleden, en zowel Rusland als China hebben gezworen enige vorm van dergelijke militaire acties te blokkeren. Sinds 2011 heeft Rusland zijn vetorecht 14 maal ingezet om te voorkomen dat diverse vormen van interventie in Syrië gelegitimeerd zouden worden.

In dezelfde geest stelde president Trump tijdens zijn meest recente toespraak voor de Algemene Vergadering van de VN op

Donald Trump spreekt de VN toe | Foto: Drop of Light

24 september 2019 dat: “de toekomst niet aan de globalisten toebehoort, maar aan de patriotten”. Ondertussen is de Verenigde Naties, de hoeksteen van de door de VS geleide naoorlogse wereldorde geïnitieerd in 1945, zelf in financiële nood. Secretaris-Generaal Antonio Guterres heeft in oktober 2019 aan het Vijfde Comité van de VN (administratief en budgettair) laten weten dat de organisatie een financiële crisis doormaakt, omdat bijna een derde van de lidstaten de jaarlijkse contributie niet betaalt. De Algemene Vergadering van 2019 kon alleen doorgaan vanwege bezuinigingen eerder in het jaar. Eind 2019 hadden slechts 146 van de 193 lidstaten hun volledige bijdrage betaald. De Verenigde Staten alleen al is meer dan één miljard dollar aan achterstallige betalingen verschuldigd. Het onvermijdelijke resultaat is dat dit gevolgen heeft voor de VN-operaties, waarbij de organisatie gedwongen wordt de vredeshandhavingscapaciteit te verminderen om zo de basisdiensten bij alle agentschappen te kunnen behouden. Dit betekent het terughalen van personeel uit een aantal van de meest kwetsbare grenzen en regio's in de wereld. Hierdoor dreigt er een mogelijke terugkeer van geweld als het delicate evenwicht dat in stand gehouden wordt door vaak niet-erkende VN-activiteiten in elkaar zal storten. Zoals wel vaker bij de VN, wordt het belang voor de wereldorde pas merkbaar op het moment dat er diensten teruggetrokken worden.

En dit terwijl 2020 het jaar is dat de Verenigde Naties precies 75 jaar geleden in San Francisco opgericht werd. Guterres zou op 14 april 2020 naar Middelburg komen om

de *Four Freedoms*-medaille in ontvangst te nemen ter ere van de bijdrage van de VN aan vrede en veiligheid. Maar met de annulering hiervan door de COVID-19-uitbraak, blijft onbekend welke boodschap hij tijdens zijn toespraak zou hebben afgegeven. En het is nog niet zeker of hij überhaupt nog bij de uitgestelde prijsuitreiking in 2021 aanwezig zal zijn. De ingetogen 75e verjaardag van de VN is vergelijkbaar met het 70-jarig bestaan van de NAVO in 2019, dat grotendeels getekend werd door de uitspraak van de Franse president Emmanuel Macron dat de organisatie ‘hersendood’ was geworden door een volledig gebrek aan strategische coherentie tussen de lidstaten. Deze doodsverklaringen van de Westerse wereldorde, of die nu door de Russen, de Fransen of de VN zelf in verschillende contexten zijn gegeven, getuigen van een ‘Westeloos’ tijdperk.

Gericht op de toekomst

Het is de moeite waard om over deze situatie na te denken, niet in termen van ruimte – ‘het Westen’ – maar in termen van tijd – verleden en toekomst. In november 2011 had de *Groene Amsterdammer* een dubbelinterview met de filosofen Slavoj Žižek en Peter Sloterdijk over ‘de crisis in de Westerse beschaving’. Voor Sloterdijk was sinds de 17e eeuw een van de fundamentele kenmerken van die beschaving de breuk met het verleden als leidraad voor het dagelijks leven. In plaats daarvan werd het Westerse leven georiënteerd op de toekomst, op wat er bereikt en gecreëerd kon worden. Centraal hierin stond het denken in termen van krediet – dat individuen en instituties voor hun beloftes

---

en toezeggingen ter verantwoording konden worden geroepen in de toekomst. Dit legde de basis voor een geheel andere economie. In de 21e eeuw functioneert het kredietsysteem niet langer als een motivatie voor toekomstgericht gedrag. In plaats daarvan zijn de schulden zo groot dat het financiële systeem zich heeft gericht op het verhandelen van deze schulden als een nieuw goed, in plaats van ervan uit te gaan dat deze terugbetaald kunnen worden. Het resultaat, aldus Sloterdijk, was een sterk kortetermijndenken, een overweldigend gevoel van culturele malaise en een verlies van de toekomst als een positieve sturende factor. Zoals Žižek daaraan toevoegde, we weten dat het systeem niet werkt, maar we gebruiken het toch.

In zekere zin bevindt het Westen zich politiek gezien in een vergelijkbare situatie. Populisten kijken naar het verleden als een tijdperk vóór het ‘globalisme’, toen alles onder nationale controle was en de democratie niet werd ondermijnd door onderlinge afhankelijkheid. Ze willen hiernaar teruggaan, de ‘controle terugnemen’, een nepideaal van een verloren, gemeenschappelijke, homogene samenleving nieuw leven inblazen. Dit betekent echter dat de grootste uitdagingen waar we momenteel voor staan, zoals klimaatverandering en het behouden van de volksgezondheid (zoals nu goed duidelijk is geworden), worden genegeerd. Op internationaal niveau wordt het Westen geconfronteerd met een geleidelijk aan ontstane alternatieve wereldorde, gevormd door niet-Westerse organisaties zoals de BRICS en het Forum van gasexporterende landen (GECF), de

multilaterale diplomatie van China via de Shanghai-samenwerkingsorganisatie, de Aziatische Infrastructuurinvesteringsbank, en de transcontinentale Nieuwe Zijderoute.

Het nieuwe Westen

De uitdaging voor het Westen is zijn visie, gericht op de toekomst, niet op te geven vanwege deze duidelijke machtstransitie van het mondiale Noorden, naar het Zuiden en het Oosten. Westeloosheid kan alleen worden overwonnen als de standaard manier van het interpreteren van ‘het Westen’ – als een verzameling staten die grotendeels in één deel van de wereld zijn gevestigd – wordt vervangen door een meer flexibele en doelgerichte interpretatie, als een verzameling van gelijkgestemde actoren. Inspanningen om het Westerse ideaal nieuw leven in te blazen via alternatieve wegen zoals de Community of Democracies of de meer recente Alliance for Multilateralism worden misschien door sommigen als moedig maar beperkt gezien, echter vanuit een breder perspectief kunnen ze weldegelijk als waardevolle aanspreekpunten fungeren. Zoals de BRICS hebben aangetoond kunnen dit soort initiatieven een nieuw niveau van diplomatieke coördinatie, politieke cohesie en economische samenwerking garanderen die tot nu toe niet aanwezig was. Het Global Parliament of Mayors, waar Den Haag een sleutelrol in heeft gespeeld, lijkt misschien van beperkte waarde in een door staten geleid systeem, maar het potentiële belang van dit netwerk voor het delen van de beste toepassingen op het gebied van bijvoorbeeld klimaatverandering en volksgezondheid wordt nu sterk zichtbaar.

In het hoofdartikel van *The Economist* op 16 april over de huidige wereldwijde crisis, getiteld ‘*Is China Winning?*’, werd het volgende gesteld: “Ze hoeven geen nieuwe, op regels gebaseerde internationale orde van de grond op te bouwen. Ze blijven liever druk zetten op de wankele pijlers van de door Amerika na de Tweede Wereldoorlog opgezette wereldorde, zodat een opkomend China niet belemmerd wordt”. Onder deze omstandigheden kan Westeloosheid het beste worden overwonnen door niet alleen te vertrouwen op de post-1945 steunpilaren, maar door ook gebruik te maken van complementaire kanalen voor samenwerking om zo nieuwe kansen te creëren. Op die manier zal de toekomst niet verloren gaan aan diegenen met ongunstige bedoelingen, en zal de politiek niet in handen komen van zij die op het verleden gericht zijn. Misschien is de eerste stap om termen als Westeloosheid niet te interpreteren vanuit het oogpunt van cultureel pessimisme, maar vanuit een perspectief van eindeloze mogelijkheden. Tot slot, het aankomend 100-jarig bestaan van *De ondergang van het avondland* door Oswald Spengler is tevens het 100-jarig bestaan van James Joyce’s *Ulysses*.

prof.dr. Giles Scott-Smith bekleedt de Roosevelt Chair in New Diplomatic History aan de Universiteit Leiden. Hij is ook een van de directeuren van het Roosevelt Institute for American Studies.

Dit artikel is een vertaling van de originele Engelse tekst.

Literatuurlijst

- Bew, J. ‘The new age of great power politics’, *New Statesman*, 12 februari 2018, URL: <https://www.newstatesman.com/politics/uk/2018/02/new-age-great-power-politics>.
- Dempsey, J., ‘It’s technology, not “Westlessness” that matters’, *Carnegie Europe*, 15 februari 2020, URL: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81080>.
- Erlanger, S., ‘Another virus victim: The U.S. as a global leader in a time of crisis’, *The New York Times*, 20 maart 2020, URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/20/world/europe/trump-leadership-coronavirus-united-states.html>.
- Garton-Ash, T., *Free World*, Londen, 2004.
- Hamilton, R., ‘Russia’s tragic great power politics’, *RealClearDefense*, 13 maart 2019, URL: https://www.realcleardefense.com/articles/2019/03/13/russias_tragic_great_power_politics_114257.html.
- Walt, S., ‘What sort of world are we headed for?’, *Foreign Policy*, 2 oktober 2018, URL: <https://foreignpolicy.com/2018/10/02/what-sort-of-world-are-we-headed-for/>.

